

Transskription af:

Vandrebogen

1:4 1980-90'erne: Kartoffelkur, kondi og sangskjulere

Medvirkende: Stemmeskuespillerne Rebecca Rønde Kiilerich, Laura Allen Müller, Sarah Bjørn og Louise Marie Skaaning. Speaker Tue Blædel. Mette Boritz, etnolog og museumsinspektør, Nationalmuseet

Udvikling og tilrettelæggelse: Cille Sørensen, Anthon Broder Bach Fokdal, Pernille Skytte og Amanda Boie Hvid

Redaktør: Christian Ottenheim

Tilrettelægger: Velkommen tilbage til Vandrebogen. Vi har fulgt Eva, Else, Lis og Birte gennem to årtier. Først i de vilde 60'ere og så i de mere ustabile 70'ere, og nu tager vi sammen hul på det næste kapitel. Vi kan jo starte med at hilse på Birte.

Birthe: Kære alle. Ja, så er tiden gået igen. Jeg har haft bogen med på ferie. Det skete der ikke noget ved.

Tilrettelægger: Birthe Langer bor stadig i Kolding med sin mand Hans Peter, som hun jo kalder H.P. Henrik og Jesper, deres to sønner, er blevet store. Jesper har købt hus med sin kæreste, imens Henrik så småt er på vej i gymnasiet. Vi skal også sige hej til Eva.

Lis: Kære alle. Ja, det er næsten lige et halvt år siden jeg har skrevet bogen, så det er kun et par gange om året, man har bogen i huset.

Tilrettelægger: Eva Ruby bor stadig med manden John og hendes tre børn Tim, Tina og Toni ved Præstø. Tim er begyndt at hjælpe i sin fars firma, mens Tina og Toni stadig er i udskoling. Eva skifter arbejde fra fabrikskontoret til bibliotek, ligesom Birthe, men Eva og familien er også blevet bidt af campinglivet. Så er der selvfølgelig også Else.

Else: Kære alle. Så må vi i gang med en ny bog. Vi har da ellers gjort det godt i tidens løb. Nogle stykker er det da blevet til.

Tilrettelægger: Ja, fem styks bøger på det her tidspunkt. Nå, men Else Bælling bor stadigvæk i Ørslev ved Vordingborg med sin mand Preben. Deres to døtre, Mona og Berit, er blevet store og er i fuld gang med deres uddannelse. Else holder sig også stadig i gang med gymnastikken. Så skal vi også huske Lis.

Lis: Kære alle. Tak for bogen. Det er vist en dårlig kvalitet jeg har købt, for jeg har allerede måtte repareret.

Tilrettelægger: Lærerparret Lis Christiansen og manden Arne er stadig aktive i skolelivet, og så har parret de tre børn Michael, Anne-Grethe og Gunnar. De to ældste er på vej ind på uddannelser her i starten af årtiet, mens efternøleren Gunnar naturligvis bliver boende hjemme i den fynske by Glamsbjerg nogle år endnu. Lise bruger fortsat sit arbejdsliv og fritiden på skolen, og det er lige i tide, at de fire kvinder er kommet ud på arbejdsmarkedet. For vi går nemlig ind i et årti fyldt med økonomisk usikkerhed.

Mette Boritz: 80'erne bliver både kaldt usikkerhedens årti, men det blev også kaldt fattig-firserne.

Tilrettelægger: Mette Boritz, der ud over at være vores husekspert også er etnolog og arbejder som museumsinspektør på Nationalmuseet, er selvfølgelig stadig med os.

Mette Boritz: Og de to ord er jo en meget god betegnelse for, hvordan livet kommer til at forme sig i løbet af 80'erne for de her fire familier og ikke mindst for deres børn.

Tilrettelægger: Mette maler de store rammer om den del af danmarkshistorien, som vandrebogskvinderne egentlig fortæller, når de deler deres helt almindelige hverdagsliv med hinanden. Den næste lille halve time giver de os to kapitler mere af vores allesammens fælles historie, ja to årtier faktisk, nemlig de usikre 80'ere og de lidt mere opmuntrende 90'ere. Lad os bare gå i gang.

Mette Boritz: Vi kommer jo fra 70'erne, og det er jo her, hvor velfærdsstaten får sit første knæk. Der er oliekriser. Det begynder at gå dårligt for den danske økonomi. Så hvor det egentlig har været en lang fest igennem 60'erne, og velfærden er steget, jamen så begynder økonomien i det danske samfund ikke at hænge sammen. Og det kan man allerede mærke i de her hjem.

Tilrettelægger: Ja, og derfor får Eva og John også skaffet sig en brændeovn.

Eva: Så har vi fået lagt elvarme ind i huset i stedet for fjernvarme, men vi bruger nu brændeovnen mest og kun el om morgenen og så til varmt vand. Det er jo blevet vinter, så der skal noget i brændeovnen. Så det er ikke meget elvarmen er tændt, kun i badeværelset og i Tonis værelse.

Mette Boritz: Det vil vi se, faktisk, flere gange i løbet af 80'erne, at brændeovnen kommer til at blive et kært øje i flere af hjemmene, fordi det sparer på både fjernvarme, men også på elvarme.

Tilrettelægger: Og lige præcis den varme der, den kunne Birthe godt tænke sig at spare på.

Birthe: Vi nyder rigeligt vores havestue. Da H.P kom hjem i eftermiddags var der 38 grader og døren stod åben ind til stuen. Bare vi kunne gemme noget af varmen til vinter.

Tilrettelægger: Heldigvis slipper Birthe af med det oliefyr de ellers har varmet op med, der jo ellers ville være en alt for bekostelig affære.

Birthe: Vi fik lavet fjernvarme i sommer. Det er nu meget rart. Så skal vi ikke tænke på om der er olie nok, og det har givet lidt mere plads i bryggeret.

Mette Boritz: Så der bliver skruet ned for radiatoren, og i løbet af 70'erne, der er den lille røde 'energist', som optræder i fjernsyn og alle andre steder altså som lære danskerne, at man skal spare på energien. Det var en lille tegneserie- eller tegnefilmsfigur. En lille rund en, som jo netop kom med gode spareråd, 'energisten'. Og da pengepungen jo også bliver ramt, så er det noget, man går op i og begynder at spare på, og der kommer til at komme forskellige indgreb fra statens side.

Tilrettelægger: Og hvis nu du ikke lige kan vores tidligere statsminister Poul Schlüter og firkløverregeringens politik på rygraden, så er det godt jeg har læst op på det for os begge to, for manglen på olie har ikke bare skabt den dårlige økonomi. I Danmark har vi et bankende underskud på betalingsbalancen, en udlandsgæld, der bare stiger og stiger. Kæmpe arbejdsløshed, ja, faktisk en decideret minusvækst. Og hvad stiller statsministeren så op med den myriade af dårlighed? Det kan Mette fortælle mere om.

Mette Boritz: De er jo, simpelthen nødt til at have samfundet på ret kurs, og derfor kommer der jo i 80'erne de pakker, man egentlig ikke havde ønsket sig som befolkning. Men der kommer en række sparepakker. Julepakken, påskepakken, og nok den mest kendte som hedder kartoffelkuren.

Tilrettelægger: Pakker, der betyder at der skal spares i hele samfundet. Der skal spises kartofler i stedet for bøffer, og så kommer der afgifter på alt fra charterrejser til olie og gas.

Mette Boritz: Og det er jo her hvor brændeovnen, den kommer godt i spil.

Tilrettelægger: Men det, der bekymrer vores vandrebojskvinder mest, er, om den krassende krise også betyder frygten for at blive fyret og et farvel til deres tid ude på arbejdsmarkedet. Og Else er da også en af dem, der får lidt panderynker ved tanken.

Else: Jeg er da noget spændt på, hvornår jeg engang skal holde, men jeg slap da fri af fyringsrunden. Ingen kan vide sig sikker. Vi har sådan en god og velfungerende afdeling og håber jo at få lov til at beholde den.

Mette Boritz: Det bliver meget mere konkret for dem, og det er jo også fordi der kommer tal på bordet, blandt andet i kommunerne. Der skal spares 40.000 lige pludselig. Hvor skal de finde de penge? Er det på medarbejderstaben? Så nedskæring i den offentlige sektor, der kommer i 80'erne, kommer til at få rigtig stor betydning for de her kvinder, især i forhold til arbejdsmarkedet. Altså, hvor meget skal man skære ned nogen steder? Og det går jo også ud over bibliotekerne.

Birthe: Mærker I til besparelser på jeres arbejde? Vi skal spare seks stillinger i løbet af '91, og så skal vores filial lukkes. Den har ellers eksisteret siden 1975. Vi håber på at få edb i '91 og '92. Vi har kun søgemoduler. Vi prøver på at få alle afsted på moduldatakursus, datamatik 1 og 2. Har I solgt gamle bøger? Vi har gjort det tre gange, men holder en pause. Vi solgte for 32.000 25.000 og sidste gang for 8.000 kroner.

Eva: Det var flot med det bogudsalg I har haft, Birthe. Vi har ikke solgt nogen bøger, men både Vordingborg og Næstved har gjort. Det er også sløjt med EDB hos os. Vi regner med at få noget engang. Der er sparet en rengøringsdame væk, og så er vi så få ansatte, da der ikke kan spares nogen væk.

Tilrettelægger: Ja, oliekrisen her i firserne kaster sine skygger helt ud i de små landsbysamfund, hvor vandrebojskvinderne bor. Og Else er da også bekymret for, hvad det hele skal blive til.

Else: Hvor jeg arbejder, er posthuset lige lukket, og en manufakturforretning lukker om 14 dage. Det er så trist i de mindre byer, for det ene trækker jo det andet med sig, og det går jo så især ud over de ældre og mindre mobile, når de skal længere væk og handle. Men vi kan jo også se hos os, at det er svært for de små handlende at klare sig økonomisk.

Tilrettelægger: Men selvom der bliver talt kroner og øre, og selv om Eva, Else, Lis og Birthe bekymrer sig, så ser Mette Boritz alligevel de gode sider, for firkløveren og deres familier er på samme tid mere etableret end nogensinde før.

Mette Boritz: Og det kan man jo se, at ja, de sparer lidt på brændet og lidt på olien, men generelt så er der ikke noget, der mangler hos de familier. Der har sommerhus, der kommer til, hos Eva og John.

Eva: Vi har været 14 dage i sommerhuset i sommer og nok samtidig med dig, Birthe. Vi plejer at være på skovtur med vores gamle dansevenner hver sommer, men i år var vi alle nede i vores sommerhus og vi var heldige med vejret. Vi grillede maden, de overnattede og om formiddagen var vi nede i Marienlyst og spille minigolf. De kørte hjem efter frokost. Vi havde haft en pragtfuld weekend.

Mette Boritz: Og sommerhuse er jo, det har man jo kendt i mange årtier, men særligt i 60'erne og 70'erne kommer der rigtig mange sommerhusudstyknings. Men udover det, så er de jo begyndt at rejse meget, flere af familierne, specielt Else og Preben tager jo flere gange om året på charterferie. Eva og John er også med, de tager godt nok også lige en tur omkring Nordkapp, men ellers så er det Kreta, det er Malta, det er Tenerife, det er Lanzarote.

Eva: Ved siden af ejendommen var en palmehave man kunne ligge og sole sig i, og en formiddag der kiggede jeg ud på Atlanterhavet og så en stime af delfiner. Det var sjovt. Man kunne også høre dem om natten, når de snakkede.

Else: Mona, Sonja og jeg var på en pigetur til Tenerife sidste februar, og hvor havde vi det dejligt. Vi kunne lide at lave de samme ting og vejret var med os, så vi fik meget ud af den uge.

Tilrettelægger: Det bliver altså til en ferie eller to gennem 80'erne og 90'erne. Og særligt sproget kan jo drille lidt, men heldigvis er de jo handlingens kvinder. Det gælder også for Birthe.

Birthe: Ja, så er vinterens kursus også startet. Jeg går til engelsk. Det gjorde jeg også sidste vinter. Læreren som underviser er englænder. Jeg synes, hun er god, og så har hun en dejlig humor.

Tilrettelægger: Det er ikke kun vandrebojskvindernes nysgerrighed på sprog, der er forskellig. De folk og lande, de har mest lyst til at feriere i, er nemlig heller ikke én til én. For mens Elsa og Eva elsker charter turene og ferier i Europa, ja så rejser Birthe og HP altså en tur helt til Thailand i slutningen af 90'erne. De skal nemlig besøge deres søn Henrik, der er flyttet til landet.

Birthe: Vi er så småt begyndt at pakke kufferten, for på søndag rejser vi til Thailand i 14 dage. Det bliver spændende at se Sebastian og Frederikke igen. Hun er begyndt at gå. Hun bliver et år den femte april. Jeg har lige talt med Henrik i telefonen. De er seks timer foran os. Det er nu også dejligt at høre deres stemmer engang imellem. Turen til Thailand gik også godt. Det var noget varmt. Vi så en masse. Befolkningen var meget venlige og yderst nøjsomme. Både Henrik og Susanne kan en del af sproget. Susanne gik til undervisning. Jeg var med til et møde i den danske ambassade, bare kvinder. Der blev vist film og fortalt om, hvordan børnene bliver udnyttet derude. Man følte sig hensat til gamle koloni film. Det var en 'boy' der serverede.

Mette Boritz: Så er de jo også lidt forskellige i deres ferie ønsker, fordi Lis og Arne, selvom de er i Norge og de Sverige og de Island, så holder de allermest af at lave de her cykelture. Så mange af deres ferie går faktisk stadigvæk med at cykle rundt i Danmark og højskoleophold. Lige der adskiller familierne sig faktisk lidt fra hinanden. Nogle er klart mere til charter, og andre foretrækker mere hjemlige himmelstrøg og mere aktiv ferie. Enten i form af, at man får input ved højskoler, eller man er ude og cykle og bade på den måde.

Tilrettelægger: Det er faktisk ikke kun Birthes søn, Henrik, der viser sig at være endnu mere rejselysten end sine forældre. Evas datter, Toni, afprøver nemlig også nye spændende rejse måder.

Eva: Vi er ellers helt alene, John og jeg. Toni tog til Israel første december og kommer hjem en gang i maj. De tre fra Præstø, som er taget af sted. De er glade for at være dernede og plukker meloner og tomater, og det er nogle meget søde mennesker, de er hos. Toni bor i noget kollektiv i Jungshoved. Tre piger og en dreng. De har stuehuset på en gård til første maj, og så vil hun til København. Hun taler som Europa rundt med en veninde. De kan jo, de unge mennesker.

Mette Boritz: Verden bliver lidt mindre for de unge, og de er også mere... De tager afsted på egen hånd, netop ikke som deres forældre, og hvor det er rejser, der er trygge og gode med charter eller med busture. Jamen, de unge har jo en helt anden mulighed for at rejse ud selv med mulighed for at kunne sproget og lyst til at tage af sted på må og få, som deres forældres generation ikke har. Toni er nok den, som er mest interessant, fordi hun kommer til at bryde meget med det liv hendes forældre lever, eller den måde de lever på, på mange forskellige måder, og en af dem er blandt andet hendes 80'er-ferievaner, som jo er helt ikoniske. Meget typisk at unge mennesker, de tog på interrail og havde denne her mulighed for bare at sætte sig i toget og så kunne man køre ubegrænset. Så det bliver jo den helt store rejse mode i 80'erne, altså netop at køre Europa tyndt i tog. Det er hun på, men hun er faktisk også en tur i kibbutz i Israel, som jo også hører til sådan en 80'er ting. At man tog ud for at arbejde og bo i de her landbrug og give en hånd med, som jo også er sådan et et kollektiv måde at bo og leve på.

Eva: Her i marts måned vil de tage en tur til Egypten og på en femdages tur på Nilen. De vil så tage tilbage igen og måske arbejde eller rejse rundt i Israel, så længe de har nogle penge. Det er jo alle tiders tur for unge mennesker, inden de går i gang med deres uddannelse.

Mette Boritz: Hun lyder da meget stolt af det, og det er jo også fordi det er jo det unge gør i 80'erne, og jeg tror måske, hun synes, det er sejt, at hun netop kan det og gør det.

Tilrettelægger: Ah! Denglish og charterferiernes storhedstid. Men når kvinderne altså ikke er undsluppet krisen under varmere himmelstrøg, så er de altså stadigvæk så aktive som altid. Og kvinderne kaster sig også over nye ting i deres fritid. Birthe bliver glad for kortspil.

Birthe: Jeg har gået til bridge med en kollega. Vi var blevet skrevet op vinteren før. Jeg synes, det var spændende. Det var med at være opmærksom, men jeg havde nu også tid til at grine lidt.

Mette Boritz: De er jo meget sociale mennesker, alle fire familier, og de er meget aktive i foreningsliv på forskellig vis, selv om deres foreningsliv ændrer sig.

Else: Jeg går til gymnastik og svømning og til en strikkeklub, trods vi efterhånden ikke får strikket meget, men snakker og drikker kaffe. Den klub er næsten lige så gammel som vores vandrebog. Jeg tror syv otteogtyve år, og det er da en tid. Sommetider synes man det er skrækkeligt som tiden flyver.

Tilrettelægger: Ja, kvinderne har altså fået mere tid til sig selv, efter deres små poder er blevet store og begyndt at rejse ud i verden. Og så har man pludselig mere tid til at dyrke sine egne interesser.

Mette Boritz: Birthe, hun bliver helt klart mere kulturel og begynder at se mere. Der er også en ting, ved altså at tage i teater, tage ud med andre veninder og tage på københavnertur. Men det er jo også meget typisk, altså hun har brugt enormt meget tid, da hun var yngre, på spejderbevægelsen, og det gør hun ikke længere. Og al den tid hun jo brugte, nærmest hver eneste weekend, på spejderlejr og det ene og det andet, jamen den har hun jo nu til at gøre andre ting, som hun også interesserer sig for. Så hun ændrer interesser på den måde.

Birthe: Jeg bruger en del tid på besøgstjenesten. I dag besøgte jeg en dame, som har været fejlbragt på Æblerudegård. Hun er meget sød. Indimellem kan det være nogle svære tilfælde. Socialforvaltningen henviser også til os. Der er utroligt mange, som er alene og meget ensomme.

Tilrettelægger: Birthe bliver endnu engang dybt engageret i det frivillige arbejde. Denne gang er det med besøgsvenner. Men ligesom det har været hele vejen igennem, så har Else, Birthe og Eva alligevel mange fællesinteresser og kendte ansigter og kulørt stof er jo bare spændende.

Eva: Da vi kom hjem skulle vi til bryllup. En venindes søn og han blev gift i Marienlyst Strandkirke, som er en hyggelig lille kirke. Har du været der, Birthe? Jeg har været der til gudstjeneste engang, sammen med en veninde. Festen blev holdtovre på Lolland. I Øster Toreby Kro var der fest. Brudeparret skulle på bryllupsrejse til London en uge bagefter, og de var i London den søndag morgen. Vi hørte, at prinsesse Diana blev dræbt. Jeg synes, det er forfærdeligt, at hun ikke er der mere. Man har jo fulgt det hele i fjernsynet.

Birthe: Dan Turèll kom klokken 23 og underholdte. Det var nu det samme, som han optrådte med sidste år.

Eva: Jeg har været på bibliotekskursus. Vi havde også underholdning af skuespilleren Niels Andersen.

Mette Boritz: De tre af familierne dyrker meget den folkelige del af kulturen. Der er også det der med at være kendt, som de syntes er ret fantastisk. Altså, det gjorde man meget på landet førhen. Altså, det at være i fjernsynet var noget særligt. Så når man møder en af dem fra fjernsynet eller er til et eller andet, hvor der er nogle af de kendte skuespillere, Ulf Pilgaard eller sådan, så er det noget, de faktisk nævner til de andre: gud, nu har jeg set en af de her kendte eller lyttet til musik.

Tilrettelægger: Og mens de andre tre elsker gode film og følger med i det royale liv, så skiller Lis, vores belæste lærerinde, sig igen lidt ud.

Lis: I august måned var jeg alene på højskole. Det var på Grundtvigs Højskole i Hillerød. Emnet var kapitalismens brutalitet. Ih, hvor burde jeg blive klog på samfundet? Det var meget interessant, og vi ærgrede os over, at Arne ikke kunne få tid.

Tilrettelægger: De fire veninder får da også kun tid til alle deres mange nye interesser, fordi de ikke længere er klassiske husmødre.

Mette Boritz: I mange år har det fyldt utrolig meget at lave håndarbejde for de her kvinder. De har selv syet tøj til deres børn, og det forsvinder her. Faktisk så er Else jo helt holdt op med at strikke i sin strikkeklub, og det vidner jo også om et nyt samfund, at det er blevet almindeligt nu at købe tøj. Det er kun Lis, der faktisk strikker trøjer til sine børnebørn, som børnebørnene er rigtig glade for. Men ellers er vi jo et andet sted, hvor det er faktisk blevet almindeligt at købe alt sit tøj selv og ikke selv at skulle producere og sy og gøre ved. Så det giver jo også igen mere fritid.

Tilrettelægger: Hjemmesysler er altså blevet lidt yt, og i stedet så er de her to årtier, 80'erne og 90'erne startskuddet på vores fokus på den sunde livsstil. Sagt på vandrebogslingo: en god kondi.

Eva: Jeg går til gymnastik mandag og torsdag. Om mandagen er det noget Jane Fonda gymnastik. Det er ellers godt, og vi er så mange på holdet.

Tilrettelægger: Kondi kendisser som Jane Fonda og vores danske pendant Charlotte Bircow, er hotteste mode de her år. I deres hjemmevideoer viser de, hvordan du iført lycrabadedragter kan træne dig til baller af stål, og vores husekspert har nogle bud på, hvorfor det netop er i disse år, at danskerne bliver vilde med kondi.

Mette Boritz: Det her med at spise sundt, bevæge sig, passe på blodtrykket. Så det her med at dyrke sin krop, at man flytter fra, at man også bekvemt kan gøre tingene hjemme - man er ikke afhængig af at skulle hen i en hal. Men kan lave workout derhjemme. Men man kan jo også gå til det, og gå til kondi, så det stadigvæk har den her sociale dimension. Vi får andre arbejdsmønstre, nogle arbejder i weekenden og så videre. Så det der med at nå en holdsport er et problem for nogle, at man hver torsdag klokken et eller andet skal være henne i hallen. Så det her med at dyrke kroppen, jamen det får denne her individuelle side, både med motionscentre, som begynder at komme frem, der kan du gå hen lige når det passer dig og dit eget tempo. Og det samme med workout videoer og baller-af-stål-videoer, hvor du kan gøre det hjemme på stuegulvet.

Tilrettelægger: Jo jo, vandrebojsdamerne er med på moden, og det gælder også en vis firseruniform joggingsettet. Og gerne i pastelfarver.

Eva: Jeg gav ham en joggingdragt.

Mette Boritz: Det kan man jo kun blive glad af at tænke på. Det kan næsten ikke blive mere firser agtigt.

Tilrettelægger: Det er også i de her årtier, at Lis, Eva, Else og Birthe ligesom så mange andre danskere, bliver fortrolige med ti-finger-systemet. EDB, altså computeren, bliver nemlig en del af deres hverdag.

Lis: I lang tid har han været meget computerinteressert. I gemmerne fandt jeg ellers et skilt, han selv havde tegnet og malet for to år siden. 'Idiotstuen - det fordummer, og det feder også'. Stod der på skiltet, der blev sat op på døren ind til kontoret. Nu kunne jeg sætte skiltet over på hans egen dør, og han lever og ånder for tiden i en computerverden.

Eva: Vi har endelig fået EDB på biblioteket. Det tager bunker af tid. Vi glæder os til det færdigt. Først på året var jeg på 14 dages kursus på Biblioteksskolen i København. Det var et godt kursus.

Mette Boritz: De er stadig på arbejdsmarkedet, men begynder også at se nogle udfordringer på arbejdsmarkedet, fordi udviklingen går så utrolig hurtigt, og det kan være svært at følge med selv for de her fire kvinder, som jo har arbejdet utrolig meget og været glade for deres job. Ikke så meget Lis, som jo er i folkeskolen, men de tre andre skal til at på kurser i at bruge EDB, som de siger. Og det skal de fordi at det bliver indført på bibliotekerne, hvor Eva og Birthe arbejder. Men det kommer jo også til banken, hvor Else arbejder. Der er jo en usikkerhedsmoment med: Kan man håndtere de her nye maskiner, og hvad betyder det for ens arbejde? De kan godt lure lidt, at det er jo også en besparende funktion. Altså, ved at gøre det hele mere enkelt via søgemaskiner, via elektronisk udlån og der kommer stregkoder på bøgerne osv. Det bliver nemt at sende rykkere ud til folk på en helt anden måde end det manuelle arbejde de har været vant til. Jamen så ligger der jo også eventuelt en besparelse i arbejdskraft.

Eva: Vi er færdige med vores EDB på biblioteket, og det kører bare derudaf nu. Vi synes, det var så svært at lægge reserveringer ind, da vi skulle lære det, men det er pære nemt nu. Der er sparet meget tid ved at gå over til edb. Man kan godt forstå, at der ryger nogle på de store biblioteker, men vi er jo kun to, og så har vi en langtidsledig, og hun holder op første september. Vi har fejret, at vi var færdige med EDB-undervisningen og var 14, der var på Frederiksminde. Vi havde inviteret vores mænd med. Bagefter drak vi kaffe på biblioteket, og så havde vores chef arrangeret squaredance i to og en halv time. Det var bare sjovt.

Birthe: Der har virkelig været omvæltninger. Nogle har også haft svært ved at tage det.

Mette Boritz: Så det er sådan et lidt had-kærlighedsforhold. Men det viser også bare, at tiden virkelig begynder at ændre sig, og der kommer nogle helt nye parametre ind i måden at være på arbejdslivet.

Tilrettelægger: I takt med at kvinderne får flere interesser og bliver ældre i det hele taget, så begynder de også så småt at overveje, hvornår de skal trække sig tilbage. Og de bliver da også lokket af efterlønsordningen. En fordelagtig ordning, som skulle være et quickfix til ungdomsarbejdsløsheden. Simpelthen ved at de gamle skulle vige pladsen for de unge ude på arbejdspladserne.

Mette Boritz: Det er jo en god ting både fra John og Preben, som ender med at gå på efterløn begge to, fordi de er nedslidte.

Eva: John går og er sygemeldt. Han har ondt alle vegne, og hans ryg er helt tosset. Han skal også gå på efterløn, men der er mange ting, der skal falde på plads først. Tim skal overtage forretningen, og de har tre ejendomme sammen, som de har sat i stand og lejet ud. Efter ferien skal vi tale med revisorerne om, hvad der er bedst.

Tilrettelægger: Trods lokkemaden, så nyder alle fire kvinder nu at have deres daglige gang ude på deres arbejdspladser.

Birthe: Jeg har nu ikke tænkt mig at holde op med at arbejde endnu, men jeg arbejder jo heller ikke med børn. Jeg er stadig glad for at gå på arbejde og har masser af energi.

Else: Men det er nu ikke nemt at nå noget til dagligt. Det meste tid går med arbejde, men alligevel har jeg ikke besluttet mig at stoppe endnu. Helt ærlig er jeg temmelig glad for mit arbejde, og det har været en rigtig hjælp, da Preben gik på efterløn. Måske bestemmer arbejdsgiveren, men det er nu betryggende at blive 60 og have efterlønnen i baghånden.

Lis: Den første august går jeg på pension. Så skal jeg til at lave noget af alt det, som jeg aldrig fik tid til. For fire år siden bestemte jeg at holde, når jeg blev 60 år, og det passede med, at jeg kunne blive afløst som klasselærer af en god og dygtig kollega, som jeg tidligere har arbejdet godt sammen med. Jeg trøstede børnene med, at det ville være godt at få en yngre lærer, der kunne være med til mange spændende ting. De blev meget betaget, da de hørte, at jeg selv havde ønsket at få dem. Det sidste år i skolen har jeg rigtig nydt hver eneste dag. Jeg synes bare, at når man arbejder med børn, skal man holde, mens det endnu går godt. Det ville jo være trist at være en sur gammel træet en, som alle ønsker at komme af med.

Mette Boritz: Og den efterløn bliver senere meget udkældt også i 90'erne, fordi man kan se, at det er en stor omkostning for samfundet. Så der sætter man altså årene ned, fra man kan gå syv år før. Så kan man kunne gå tre år før, og så skal man også være medlem af en a-kasse i meget længere tid for at kunne få den her efterløn.

Tilrettelægger: I den sidste del af 90'erne er det kun Birthe, der stadig arbejder. Imens er Else, Eva og Lis altså alle nået frem til den samme beslutning om at stoppe på arbejdsmarkedet.

Else: Jeg har også bedt om en fratrædelsesordning i sommer og skal holde til nytår. Selvom jeg er glad for mit arbejde, blev det alligevel for fristende at kunne få et års løn forærende. Og når man nu kan gå på efterløn fra en fuldtidsstilling, så er det ikke let at stå for. Der er jo også mange ting, man gerne vil, men som er opgivet på forhånd, fordi tiden manglede. Nu håber jeg at kunne administrere al den tid, jeg får. Preben glæder sig til at kunne afgive noget af arbejdet til mig igen. Han har ikke besvær med at få tiden til at gå.

Lis: Velkommen til en ny tilværelse Else. Jeg nyder hver eneste dag, lige meget hvad jeg går i gang med.

Tilrettelægger: For noget af det, der lokker ved pensionisttilværelsen. Udover at de gerne vil pleje deres kære mænd og mange hobbyer, ja, så har alle fire kvinder også fået en ny titel. De er nemlig blevet bedsteforældre.

Else: Tillykke Lis med den nye værdighed. Det er dejligt at være bedsteforælder og vi jo privilegerede her. Vi ser Christian næsten hver dag. Så må vi jo passe på ikke at forkæle ham alt for meget. I går fulgte jeg Christian i dagpleje. Det er ikke så tit, man kan påtage sig noget. Bedstemødre er ikke, hvad de har været, men er som regel optaget af alt muligt andet.

Lis: Anne-Grethe ringede og spurgte, om jeg kedede mig, for hun kunne godt bruge en flyverdragt mere til Andreas af nogle rester hun har. Jeg syede flyverdragten i juleferien og cowboybukser og jakke i vinterferien. Det er jo morsomt, så jeg går nok i gang.

Birthe: Sidst i marts holdt vi barnedåb med Henrik og Sannes lille søn. Han kom til at hedde Sebastian.

Else: Endelig er der sket det lykkelige, at hun er blevet gravid. De havde næsten opgivet og begyndt at tænke på adoption, så det er en glæde i det lille hjem. Hun venter sig lige først i september, og vi andre kan heller ikke andet end glæde os.

Mette Boritz: Det er jo klart, at børnebørnene fylder meget, og det gør de hos dem alle sammen. Det her, at passe børnebørnene og være til rådighed i deres børns og børnebørns liv fylder jo meget for alle fire familier på det her tidspunkt. Og der kommer jo flere og flere børnebørn til, og der kan man jo også se, at der er sket meget, fra de selv var mødre, fordi noget af det, de snakker om nu, det er jo børnebørnene, der skal i institution, hvor de jo selv kæmpede med, at der var ikke institutionspladser, det var heller ikke på tale. Det var jo et spørgsmål om at have ung pige huset og være hjemmegående. Jamen, så er det jo nu et helt andet samfund deres børnebørn vokser op i, hvor man snakker om, jamen, det var heldigt, at de fik den samme institution som storebror eller storesøster, fordi mulighederne er helt anderledes og samfundet er skruet helt anderledes sammen. Også med, at de alle arbejder, deres børn, når de også bliver forældre.

Tilrettelægger: Ja, den næste generation, kvindernes børn, får en anden start på deres unge voksenliv, end vores hovedpersoner selv havde. For det første ved de fra start, at de skal have arbejde uanset deres køn, for at være husmor er ikke længere en selvfølge. Og selv om økonomien i 90'erne er i bedring, og efterlønnen har ageret quickfix i snart to årtier, jamen så kan de ikke lade være med at bekymre sig for deres børn.

Lis: Anne-Grethe har fundet feriejob i år igen, og Michael har fået et biblioteksarbejde 6 uger i Odense, så de er jo heldige i disse tider.

Else: Berit har fået job ved Skoleplejen i Tåstrup, og det er hun vældig glad for. Det er jo et stykke vej, men forbindelserne er ret gode. Berit har ikke noget arbejde i øjeblikket. Hendes hænder kan slet ikke tåle arbejdet som klinikassistent. Det er ærgerligt, for det er jo svært med arbejde i dag.

Mette Boritz: Det kommer vi til at se med flere af deres børn, altså den der bekymring. Bare det at få et job kan altså være utroligt besværligt, og det er noget, de virkelig bekymrer sig om på deres børns vegne.

Tilrettelægger: Selv om slægt skal følge slægters gang, så begynder de fire kvinders børn også at vise, at de har flere muligheder end deres forældres generation. Det gælder for eksempel Evas datter Toni, som springer ud som lesbisk.

Mette Boritz: Der sker utroligt meget med familiemønstre i løbet af 1900 tallet. Altså fra at have idealet om kernefamilien, som jo virkelig har sin sejrsgang der i 30'erne, 40'erne, 50'erne. Så begynder familierne jo at komme i opbrud på andre måder. Nye familieformer. Homoseksuelle par er jo også noget nyt, altså hvor det at være lesbisk har jo aldrig været ulovligt - det har været noget, man skulle skjule og ikke vise offentlige frem. Men hvor det at være homoseksuel, altså helt frem til 1970, var det jo faktisk forbudt for to mænd at danse sammen. Så samfundet er i opbrud på mange måder. Og det, der er interessant er, at den her kernefamilie, den bliver jo udfordret, og nogle kalder faktisk nærmest det 1900tallet for skilsmisens århundrede.

Eva: Tina og Per er blevet skilt. Det var Tina, der ville. Hun bor stadig i Præstø i et lille hus oppe ved kirken. Huset har John og Tim købt og lejer det så ud til Tina. Hun boede hjemme en måned, fordi der var meget der skulle laves ved huset, men nu er det blevet rigtig fint. Hun har jo halvdelen af sommerhuset og sælger det så til mig, så hun får en del penge fri. Hun skulle starte forfra med møbler med mere.

Mette Boritz: Og vi oplever jo skilsmisser her, hvor vi er jo meget usædvanligt har fire par, som jo holder sammen, så de er af den gamle skole. Man bliver ikke bare skilt. Det er i medgang og modgang, og der får vi så bruddet med deres børn, Eva og Johns datter, som bliver skilt. Men også Berit, som er Else og Prebens datter, bliver skilt, og det gør ondt på Else. Men tiderne ændrer sig.

Else: For at det ikke skal være sjovt alt sammen, så er Berit og Tommy flyttet fra hinanden. Vi er selvsagt meget kede af det. De har været gift i 13 år. Heldigvis kommer de godt ud af det, og Tommy kommer her stadig. Det gør det nemmere, når de kan snakke sig til rette om det hele.

Tilrettelægger: Du tænker måske, hvad der blev af vores fire kvinders festlige side? Er der bare gået børnebørn og 90'er sløvhed i den? Svaret er heldigvis nej.

Lis: Arne holdt sin 60 års fødselsdag i Middelaldercentret i Nykøbing Falster. Vi sad i Riddersalen og spiste middelaldermad og drak af bægre.

Eva: Mine to søstre, Martha og Helga havde fødselsdag samme dag som sølvbrylluppet, så der var jo meget at fejre. Jeg havde syet tændstikæsker med navn til bordkort. Indbydelsen havde jeg også selv lavet.

Birthe: Tillykke med jeres fødselsdag Birthe og Eva, så har vi også det overstået. Jeg holdt åbent hus fra 11-16, og om aftenen havde jeg min nærmeste familie til middag, så i løbet af dagen har vi nok været 60- 70 stykker.

Mette Boritz: Fester på det her tidspunkt er jo de store familiefester. Det er store fester i de her familier. Det er ikke bare en lille komsammen, altså der er i reglen altid mindst 50 med, når de skal fejre noget. Men ellers er det jo tiden for 50-års fødselsdagen. Vi når endda helt oppe på 60 års fødselsdag. Der er rigtig mange sølvbryllupper. Økonomien er jo bedre hos dem, og hvor de jo før har skrevet sådan lidt ah... og lidt mindre fester... De har danset lidt til en båndoptager eller pladespiller, jamen så er det jo nu med suppe-steg-is-musik.

Tilrettelægger: Faktisk gør de en dyd ud af festlige indslag hjemme hos vandrebofamilierne, ikke mindst hos Birthe og HP.

Birthe: Den første november fejrede vi HP's fødselsdag. Han blev tres. Der var især én sangskjuler, der var god. Det var en fjernsyns antenne med parabol, meget flot lavet af HP's bror. Vi havde lavet nogle sange sammen med en af HP's brødre og sangskjuleren var en bordparasol, hvor alle sangene var hæftet i. Det er så flot ud, da den blev stillet op.

Mette Boritz: Altså jeg synes det tager lidt overhånd på den gode måde her i 80'erne og 90'erne. Det er måske også fordi de har fået bedre tid, men hvad ikke Preben bruger af tid på at lave sangskjulere. Det er sådan virkelig en dansk ting, at gå så meget op i det.

Tilrettelægger: Ja, kvindernes børn bliver gift, og selv om der er liv og glade dage, så er det også igen noget, der får generations kløfterne til at vise sig.

Lis: En aften sad vi med Anne-Grethe og Jakob. De betroede os, at de havde bryllupsplaner og næsten havde bestemt det hele. Hun og Jakob brugte ferien på at hjælpe landmændene i familien, så de fik både kød og kartofler til at holde bryllup med. Jeg havde ikke andet at gøre end at bage småkager, som jeg altid gør, når nogen i familien skal have fest. Det var dem selv, der ordnede det hele. Men så var det jo virkelig også deres fest. Efter at have tænkt over det, gik de dog med til, at vi betalte drikkevarerne. I gamle dage var det brudens forældre, der holdt fest. De havde ellers

tænkt sig, at folk selv kunne medbringe drikkevarer. Den ide var da også udmærket, men så kan de jo holde en fætter kusine komsammen en anden gang på den måde.

Mette Boritz: Den der betaler har jo også noget indflydelse, og det er jo klart, at de har nogle normer for hvordan man holder en fest. Og det her med at Anne-Grethe og Jakob synes, at det er fint nok bare at bede gæsterne om at tage drikkevarer med selv, den går altså ikke. Hvis du er Lis og Arne. Sådan inviterer man ikke. Det må være i et andet regi. Det gør man ikke til et bryllup.

Tilrettelægger: Og når vi fejrer her til lands, så skal der jo også noget indenbords. Så hvad står menuen på, de damer?

Birthe: Om lørdagen havde vi 35 til frokost. Vi havde dækket ved 6 små borde og så et stort tagselv bord. Jeg havde selv lavet maden og så var der et par anker fadøl. Vi havde det vældig skæg.

Eva: Vi startede med en skål, og så var der tagselv bord. Vi sluttede af med suppe, inden de gik hjem.

Lis: Vi skulle kunne sidde længe over det. Der var en masse salat, man selv kunne blande, samt hamburgerryg med sprødt svær, frikadeller og kartofler. Af hensyn til de gamle i familien var der også rødbeder.

Mette Boritz: Nu har vi jo set, hvordan madkulturen ændrer sig igennem årtierne og ikke mindst at festmaden kommer til at ændre sig. Og når vi nu er oppe i 80'erne og 90'erne, så er svinekød faktisk røget lidt ud, som jo ellers har haft en stor plads i festmaden og i festmenuerne. Hvor det før har været kogekonen derhjemme, installeret. Så når man har haft fester og man har haft folk til at servere, så bliver buffeten og det at vælge selv. Det bliver utroligt smart også i 80'erne, at man kan komme op på et tag selv bord og tage det man har lyst til. Hvor man før foretrak at tage ting af fadene blev bragt rundt og der blev serveret. Så er der også en ny form i det. Det er meget tydeligt, at restaurationsbranchen jo også kommer til at ændre sig i Danmark i løbet af 1900-tallet. Altså hvor det at gå ud at spise, det var for de finere, og hvor man også i 50'erne og 60'erne var det oftest de samme retter man fik, altså finere fransk mad. Skulle det være lidt derhenad. Så får vi jo i 80'erne og 90'erne nye restauranter som skyder op, og især italienske, kinesiske, etniske restauranter bliver en del af bybilledet også ude omkring i landet. Og det er jo noget af det, de nu begynder at prøve af, kan man sige. Blandt andet kinesisk mad når de er ude og spise. Og der har danskerne jo også vænnet sig til, altså når de har været ude og rejse i udlandet, jamen så vender man sig jo til anden mad end en rugbrøds madderne og det, man er vant til. Det er helt klart en ændring, der sker, at det at gå ud og spise bliver faktisk mere almindeligt i den her periode.

Eva: Ellers er der vist ikke mere nyt denne gang og slutter med mange hilsner til jer alle tre. Eva.

Birthe: Nu må jeg vist slutte for denne gang. Hvis vi skal fejre de 40 år, kan vi holde det til foråret.

Lis: Jeg vil slutte her. Vi skal jo snart snakke sammen, og så kan jeg selv aflevere bogen til Birthe. Mange hilsner fra Lis.

Else: Jeg slutter. Det bliver spændende at ses igen og sludre sammen i stedet for at skrive. Mange hilsner, Else.

Tilrettelægger: Endnu et årti er gået for bedstemødrene Eva, Birthe, Lis og Else. Alt imens de omhyggeligt har nedskrevet og delt deres hverdag og livshistorie med hinanden.

Mette Boritz: Når vi forlader familierne her i 90'erne i hjemmet, så er det fire familier, hvor det er børnebørnene, der fylder. Det er fritidslivet, der fylder, og det er et liv uden for arbejdsmarkedet, som de jo ellers har været på i utrolig mange år. Så de går ind i et nyt kapitel i deres liv, hvor det ikke arbejde mere. Nu er det pensionisttilværelsen, vi skal til at følge. Nu er vi på vej ud af de værste kriser, så de går en mere rolig fremtid i møde i denne pensionisttilværelse.

Tilrettelægger: Vi siger farvel til 80'erne og 90'ernes EDB-systemer og ukronede kondidronninger. Når kvinderne går ind i det nye århundrede, kommer de alligevel til at forholde sig til nye variationer af gamle kendinger, nemlig alt fra økonomiske kriser, børnebørn galore og så selvfølgelig også en alder, der begynder at trykke.

Else: Hu hej, hvor det går, men den forkerte vej. Ja.

Tilrettelægger: Kvinderne er på vej ind i deres livs vinter, når vi møder dem i den næste og sidste del af vandre bogen. Heldigvis er det slet ikke så kedeligt, som de selv havde forestillet sig.

Else: I mellemtiden har vi så passeret de 80, men føles det ikke dejligt, selv om skavankerne står i kø? Man har nok tidligere haft en forkert opfattelse af folk i den alder.

Tilrettelægger: Tak for nu, vi lyttes ved

[...]

Du har lyttet til en podcast produceret til Vores Tid, Nationalmuseets medie, med støtte fra William Demant Fonden. Podcasten er produceret af BEAM Audio Agency. Du kan finde flere podcast om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.

Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus

Vandrebogen 1:4 1980-90'erne

Produceret af BEAM Audio Agency for Vores Tid